

27.4.2012

Dnro 3459/2/10

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Mikko Sarja

VANKIEN KIELELLISET OIKEUDET

1

ASIA

Otin vuonna 2008 erään kanteluasian johdosta omasta aloitteestani tutkittavaksi ruotsinkielisten vankien kielellisten oikeuksien toteutumisen Turun vankilassa. Olen antanut asiassa päätökseni 29.9.2010 (dnro 3088/2/08), joka on toimitettu Rikosseuraamuslaitokselle tiedoksi. Tuossa päätöksessäni arvioin kielellisten oikeuksien näkökulmasta erityisesti valvomatonta tapaamista koskevien hakemusten käsittelymenettelyä. Tarkastelun kohteena oli lomakkeiden, lausuntojen ja päätösten kieli.

Katsoin vielä aiheelliseksi selvittää eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteestani laajemminkin, miten vankien kielellisten oikeuksien toteutumiseen kiinnitetään vankeinhoidossa huomiota.

2

SELVITYS

Pyysin Rikosseuraamuslaitosta toimittamaan minulle selvityksen ja antamaan lausunnon, joissa tuli ottaa kantaa seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Onko kaikissa niissä vankiloissa, joissa on kaksikielinen osasto, saatavilla myös ruotsin kielellä kaikki vankien käyttöön tarkoitetut lomakkeet sekä järjestyssäännöt ja muut vankien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevat asiakirjat (vankeuslain 4 luvun 4 §)?
- 2) Ovatko Rikosseuraamuslaitoksen määräykset ja ohjeet saatavilla myös ruotsiksi?
- 3) Miten ruotsinkielisen palvelun saatavuus on turvattu kaksikielisten yksiköiden käytännön toiminnassa (kuten työvuorojärjestelyin)?
- 4) Miten kielellisiä oikeuksia yleisemmin toteutetaan vankeinhoidon henkilöstöpolitiikassa (kielen huomioon ottaminen rekrytoinnissa ja palkkauksessa, kielikoulutuksen järjestäminen, molempien kielten käyttö työkielenä, kielilainsäädännön toteutumisen seuraaminen ja arvioiminen, kielellisten oikeuksien ottaminen huomioon esim. ohjausasiakirjoissa, toimintasuunnitelmissa tai muissa vastaavissa asiakirjoissa)?

2

SELVITYS

Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja toimitti minulle 14.2.2011 päivätyn selvityksen ja lausunnon dnro 48/090/2010.

Tätä asiaa ratkaistessani käytettävissäni ovat myös olleet samaa aihepiiriä koskevassa kanteluasiassa dnro 3656/4/11 hankitut Riihimäen ja Helsingin vankiloiden selvitykset sekä Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen 16.1.2012 päivätty lausunto dnro 496/802/11. Tämän kantelun, joka ratkaistaan erikseen, mukaan muun muassa Helsingin vankilassa ei ole käytettävissä ruotsin- eikä englanninkielisiä hakemuslomakkeita.

3 RATKAISU

3.1 Asiakirjoista ilmeneviä tietoja

Rikosseuraamuslaitoksen selvitys ja lausunto

Lausunnossa on lähemmin selvitetty tilannetta kussakin yksittäisessä vankilassa.

Helsingin vankilassa sen paremmin järjestyssääntöä kuin tulo-opastakaan ei ole käännetty ruotsiksi. Myöskään vankien käyttöön tarkoitettuja lomakkeita ei ole tarjolla ruotsiksi. Vankeuslaki ja -asetus sekä Rikosseuraamuslaitoksen määräykset ovat saatavilla ruotsiksi vankilan kirjastossa.

Turun vankilassa sekä vankilan järjestyssääntö että erilaiset anomuslomakkeet on käännetty ruotsiksi. Vankeuslaki ja vankisäädökset löytyvät vankilan kirjastosta niin ikään ruotsiksi.

Vaasan vankilassa vankilan järjestyssääntö on käännetty ruotsiksi. Vankilan tulo-opas on päivitetävänä ja valmistuttuaan se käännetään ruotsiksi. Oikaisuvaatimusosoite, osa päiväjärjestyksistä ja lyhyt saatettu poistumishakemuslomake ovat ruotsiksi. Vankilan kirjastossa on ruotsinkielinen lakikirja. Poistumislupahakemus, perhetapaamisohjeet ja -hakemus sekä asioimislomake ovat vain suomeksi.

Suomenlinnan vankilassa ei löydy mitään asiakirjoja tai lomakkeita ruotsiksi.

Käyrän vankilassa osa lomakkeista on käännetty ruotsiksi. Henkilökunta opastaa vankeja niiden lomakkeiden osalta, joita ei ole käännetty. Järjestyssääntö on päivitetävänä ja valmistuttuaan se käännetään ruotsiksi.

Psykiatrisessa vankisairaalassa palvelut on järjestetty riittäviksi ja kaikki asiakirjat ja lomakkeet ovat saatavilla ruotsiksi. Todellinen tarve on kuitenkin ollut vähäinen.

Lisäksi lausunnossa on tuotu kielellisten oikeuksien toteuttamisesta esiin seuraavaa:

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön määräykset käännetään ruotsiksi, kun taas kaikkia ohjeita ei ole tällä hetkellä saatavana ruotsiksi.

Asiakkaiden kielelliset oikeudet toteutuvat rekrytoinnin yhteydessä sen perusteella, että rekrytoinnissa noudatetaan niitä kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia, jotka on säädetty Rikosseuraamuslaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 15 §:ssä.

Halukkailla on keskushallintoyksikössä mahdollisuus osallistua ruotsinkursseille. Rikosseuraamusalueilla sen sijaan ei pääsääntöisesti ole työnantajan järjestämää koulutusta. Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa suoritettavaan vankeinhoidon perustutkintoon ruotsi ei kuulu

pakollisena aineena, vaan se on vapaaehtoinen. Täydennyskoulutukseen ei sisälly kieliopinnot ja Alalietulokoulutuksen sisältö on ollut pohdittavana, ja tässä yhteydessä myös kieliopinnot tulevat arvioitavaksi.

Kielitaitoa ei pääsääntöisesti oteta huomioon palkkauksessa.

Suomea ja ruotsia käytetään työkielenä niissä Rikosseuraamuslaitoksen kaksikielisissä osastoissa, joista on säädetty oikeusministeriön asetuksessa (575/2010).

Kielilainsäädännön toteutumista ei ole toistaiseksi arvioitu tai seurattu.

Toimintasuunnitelmat ovat yksinomaan suomenkielisiä.

Kun kyse on sellaisista keskushallintoyksikön toimivaltansa perusteella antamista määräyksistä tai ohjeista, jotka koskevat rangaistuksen täytäntöönpanon kohteena olevia henkilöitä, on ne pääsääntöisesti käännetty myös ruotsiksi.

Lausunnossa on myös selostettu ruotsinkielisten vankien määrän arvioimista. Yhtäältä on Ruotsista kotoisin olevia äidinkielenään ruotsia puhuvia vankeja ja toisaalta vankeja, jotka ovat ilmoittaneet äidinkielekseen ruotsin. Vankitietojärjestelmän mukaan Ruotsista kotoisin olevia vankeja, jotka todennäköisesti eivät osaa kovin hyvin suomea, oli 9.2.2011 yhteensä 12 ja äidinkielekseen ruotsin ilmoittaneita yhteensä 55. Ruotsinkielisen palvelun saatavuus on pyritty turvaamaan keskittämällä ruotsinkieliset vangit omalle osastolleen erikseen nimettyihin vankiloihin. Ruotsinkielisille osastoille tulee valita työntekijöitä, joilla on riittävä ruotsin kielen kelpoisuus. Em. vankiloissa ruotsia äidinkielenään puhuvia vankeja oli lausunnonantohetkellä 26, eli lähes puolet ruotsinkielisistä vangeista on niissä vankiloissa, joissa palvelua tulee olla saatavilla.

Ruotsinkielistä palvelua annetaan lähinnä yksilötyössä. Kuntoutusryhmien ja opiskeluryhmien järjestäminen pelkästään ruotsinkielisille on vaikeaa, koska heitä on yleensä yhdessä vankilassa varsin vähän ja harvoin samaan aikaan olevilla on samanlaisia tarpeita. Suomessa on kuitenkin käytössä myös yksilöohjelmia sekä päihdetyössä että uusintarikollisuuteen vaikuttamisessa (Viisi keskustelua muutoksesta). Näistä VKM on saatavissa myös ruotsiksi, minkä vuoksi sen käyttöä ruotsinkielisillä vangeilla tulisi tehostaa.

Yhteenvedona lausunnossa on todettu, että ruotsinkielisillä vangeilla tulee olla mahdollisuus saada ruotsinkielistä palvelua kaikessa toiminnassa, mikä toteutuu osittain. Kehittämisen varaa on kuitenkin edelleen. Toiminnan keskittämällä voidaan pitkälle varmistaa se, että virkamiehet käyttävät kieltä, jolloin kielitaito pysyy aktiivisena. Ohjelmatoimintaan ja koulutukseen osallistumisessa voidaan käyttää yksilöohjelmia ja esimerkiksi vankilan ulkopuolista toimintaa sekä valvotun koevapautteen sijoittamista. Näitä erilaisia mahdollisuuksia ruotsinkielisten vankien palveluiden tehostamiseksi tulisi käyttää enenevässä määrin, jotta heidän toimintansa voidaan järjestää rangaistusajan suunnitelman mukaisesti.

Helsingin vankilan selvitys

Helsingin vankilassa tuloesitteet ovat olleet saatavilla myös ruotsiksi. Esitteitä on pyritty päivittämään muiden töiden ohella, koska ne ovat olleet laadultaan vaihtelevia ja vanhentuneita. Etelä-Suomen rikosseuraamusaluetta varten on myös keväällä 2011 laadittu yhtenäiset tuloesitteet. Näiden esitteiden kääntäminen on edelleen työn alla, mutta ruotsinkielinen versio on jo valmistunut. Muunkielisten käännösten arvioitiin selvityksenantohetkellä valmistuvan lähiaikoina.

Rikosseuraamuslaitoksen painetut asia- ja hakemuslomakkeet, joita vangit käyttävät, ovat vain suomeksi. Uudemmat tulostettavissa olevat lomakkeet, jotka koskevat esimerkiksi kurinpitoasioita, ojennuksia ja tiedottamista, ovat myös muilla kielillä. Vankilan saaman tiedon mukaan Turun vankila on itse kääntänyt vankien käyttämät asia- ja hakemuslomakkeet ruotsiksi.

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunto

Lausunnossa on ensinnäkin tuotu esiin asiaa koskevasta sääntelystä perustuslain 17, 21 ja 22 §, kielilain 2, 6, 10, 12, 23 ja 40 §, oikeusministeriön asetus Rikosseuraamuslaitoksen kaksikielisistä osastoista ja sitä edeltänyt valtioneuvoston asetus sekä Rikosseuraamuslaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 15 §:n 3 momentti.

Lausunnon mukaan Helsingin vankilassa on kaksikielinen osasto kielilain 40 §:n mukaisesti. Tällaisen osaston tarkoitus on nimenomaan turvata ruotsinkielisen vangin oikeudet yksikielisesti suomenkielisessä rangaistuslaitoksessa. Koska kaksikielisen viranomaisen tulee huolehtia siitä, että sen kyltit, opasteet, lomakkeet ja esitteet ovat kaksikielisiä, myös Helsingin vankilassa lomakkeet tulee olla myös ruotsiksi. Edellä mainittua kaksikielistä osastoa lukuun ottamatta muut Helsingin vankilan osastot ovat suomenkielisiä. Kielilain 23 §:ään viitaten lausunnossa katsotaan, että jotta vangin oikeus omassa asiassaan käyttää omaa kieltä toteutuisi, erilaisten lomakkeiden tulee olla saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi myös yksikielisissä yksiköissä.

Yhteenvedon lausunnossa on todettu, että Helsingin vankilan kaksikielisellä osastolla lomakkeet tulee olla saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Aluekeskus on kehottanut vankilaa huolehtimaan tästä. Vankilan apulaisjohtaja on ilmoittanut, että asiassa ryhdytään toimenpiteisiin. Turun vankilan johtaja on aluekeskuksen pyynnöstä lähettänyt vankilan ruotsinkieliset lomakkeet Helsingin vankilalle.

Vielä lausunnossa on todettu, että myös yksikielisissä yksiköissä lomakkeet tulee olla saatavilla ruotsiksi. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on osaltaan helpottanut yksikielisten yksiköiden toimintaa laittamalla ruotsinkielistä materiaalia verkkoon ja ruotsinkielisiä lomakkeita vankitietojärjestelmään. Helsingin vankila käyttää myös painettuja lomakkeita, joita ei ole käännetty ruotsiksi. Monilla vankiloilla on myös omia lomakemallejaan. Aluekeskuksen mukaan koko maassa tulisi olla yhdenmukaiset lomakkeet, jotka tulisi myös kääntää ruotsiksi. Aluekeskus on tämän vuoksi ollut yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, joka on ilmoittanut aloittaneensa selvitystyön lisätäkseen ruotsinkielisten lomakkeiden määrää ja jatkavansa käännöstyötä.

3

RATKAISU

Olen vankilatarkastuksilla kiinnittänyt huomiota vankien mahdollisuuksiin saada tietoa vankilasta ja heitä koskevista ohjeista ja määräyksistä sekä siihen, onko näitä tietoja samoin kuin erinäisiä lomakkeita saatavissa eri kielillä. Tarkastuksilla sellaisiin vankiloihin, joissa on kaksikielinen osasto, on ilmennyt puutteita keskeisten asiakirjojen ja lomakkeiden saatavuudessa ruotsin kielellä. Olen katsonut, että kielilain perusteella ainakin vankilan järjestyssääntö ja tulo-opas tulee olla saatavilla myös ruotsiksi. Edelleen olen katsonut, että myös vankien käyttämät erilaiset lomakkeet ja asiakirjat tulee olla saatavilla molemmilla kansalliskielillä (tarkastuspöytäkirjat dnro 2430/3/10 ja dnro 4010/3/10).

Edelleen olen 29.9.2010 antamassani päätöksessä dnro 3088/2/08 katsonut Turun vankilan menettelleen kielilain 19 §:n 1 momentin ja 23 §:n vastaisesti, kun ruotsinkielisiin hakemuksiin oli annettu päätös suomeksi eikä vankien käytössä ollut valvomatonta tapaamista koskevan asian vireille panemiseksi tarpeellisia lomakkeita kuin suomeksi.

Edellä todettuun nähden Rikosseuraamuslaitoksen selvityksestä ilmenevä asiantila on selvityksenantohetkellä ollut monin osin lainvastainen. Helsingin vankilassa sen paremmin järjestyssääntöä kuin tulo-opastakaan saatikka vankien käyttöön tarkoitettuja lomakkeita ei ole ollut tarjolla ruotsiksi. Myöskään Suomenlinnan vankilassa ei ole ollut mitään asiakirjoja tai lomakkeita ruotsiksi. Vaasan vankilassa taas keskeisiä lomakkeita ei ole ollut saatavissa ruotsiksi. Niin ikään Käyrän vankilassa vain osa lomakkeista on käännetty ruotsiksi, joskin henkilökunnalta on ollut mahdollista saada opastusta kääntämättömien lomakkeiden osalta.

Ainoastaan Turun vankilassa ja Psykiatrisessa vankisairaalassa tilannetta on voitu Rikosseuraamuslaitoksen lausunnosta ilmenevien tietojen perusteella pitää asianmukaisena. Sittemmin tilanne on tosin kuitenkin Helsinginkin vankilan osalta ollut korjautumassa sen tiedon perusteella, joka ilmenee Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunnosta.

Oudoksun kuitenkin sitä, että Rikosseuraamuslaitos ei ole minulle antamassaan selvityksessä ja lausunnossa ilmoittanut minkäänlaisista konkreettisista kaikkia kaksikielisiä osastoja käsittäviä vankiloita koskevista korjaavista toimenpiteistään, vaikka olen jo aiemmin toimittanut sille tiedoksi edellä mainitun samaa aihepiiriä koskeneen päätökseni ja laitoksen minulle nyt toimittamasta aineistosta kävi selvästi ilmi, että useissa vankiloissa oli edelleenkin ilmeisiä puutteita ja kielilain vastaisuutta nimenomaan vankien käyttöön tarkoitetuissa lomakkeissa.

Koska tilanne on nyt kuitenkin Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunnosta ilmenevällä tavalla kehittymässä parempaan suuntaan, katson, että asia ei tässä vaiheessa edellytä enempää toimenpiteitäni kuin että kehotan Rikosseuraamuslaitosta ilmoittamaan minulle 29.6.2012 mennessä, miten vankien käyttöön tarkoitettujen lomakkeiden ja muiden asiakirjojen käännöstyö on edennyt. Samalla pyydän ilmoittamaan, miten kaksikielisyys otetaan huomioon julkaistaessa ilmoituksia kaksikielisten osastojen ilmoitustauluilla.

Pyydän Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköä ilmoittamaan tästä päätöksestäni asiassa selvityksiä antaneille.